

ارزیابی طرح‌های اسکان عشایر با تأکید بر نگرش اسکان‌یافتگان (نمونه موردی: سایت تلخاب - استان ایلام)

یونس آزادی*، سید امیرحسین گرکانی**، زیور آزادی***

1393/09/26

تاریخ دریافت مقاله:

1394/11/21

تاریخ پذیرش مقاله:

چکیده

امروزه عوامل متعددی از جمله فروپاشی ساختار و نظام‌های ایلی، تخریب و کاهش مراتع، عدم برخورداری کودکان و نوجوانان از سیستم آموزشی مناسب، فقدان برخورداری از امکانات بهداشتی و درمانی و ... روند زندگی کوچ‌نشینی را با مشکل مواجه کرده است. لذا برنامه‌ریزان و متخصصان مربوطه به منظور ارتقای کیفیت زندگی عشایر راهبردهایی را ارائه کرده‌اند که یکی از مطلوب‌ترین این راهکارها، طرح اسکان عشایر است. سایت اسکان عشایر تلخاب از توابع بخش مرکزی شهرستان بدره در استان ایلام از جمله سایت‌هایی است که در سنوات گذشته بنا به درخواست عشایر ساکن در آن، با برنامه‌ریزی مدیریت امور عشایری، توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی طراحی گردیده است. هدف مقاله حاضر ارزیابی طرح اسکان عشایر تلخاب با تأکید بر نگرش عشایر اسکان‌یافته است. این مقاله جنبه کاربردی دارد و به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از جمع‌آوری اطلاعات به روش میدانی از قبیل تکمیل پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده و استفاده از آزمون آماری t و نرم‌افزار آماری spss انجام گرفته است. این مقاله با هدف بررسی اثرات کالبدی - فضایی طرح اسکان بر عشایر اسکان‌یافته در سایت تلخاب در ابعاد از جمله سکونتگاه (مسکن، معابر و دفع آب‌های سطحی و فاضلاب)، دسترسی به خدمات زیربنایی و روبنایی، مشارکت عشایر در اجرای طرح، تأثیر اسکان بر معیشت ساکنان و رضایت‌مندی عشایر تدوین گردیده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عشایر اسکان‌یافته در مجموع از سایت اسکان رضایت دارند و از جهاتی از جمله وضعیت معابر و کانال کشی روستا، مشارکت عشایر در اجرای طرح، مکان‌یابی سایت و دسترسی به برخی از خدمات، انتظارات آن‌ها برآورده شده است. اما از جهاتی دیگر از جمله کمبود میزان اعتبارات بانکی، دسترسی به برخی از خدمات (آب، اماکن بهداشتی - درمانی، ورزشی، مذهبی و تجاری) و دسترسی به فرصت‌های شغلی جدید، سایت اسکان نتوانسته است انتظارات عشایر را برآورده کند.

واژگان کلیدی: ارزیابی، سایت اسکان، نگرش عشایر، تلخاب، استان ایلام.

* دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه اصفهان و مدرس دانشگاه. y.azadi@ymail.com

** دکترای معماری، استادیار گروه معماری، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

*** کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.

مقدمه

انسان در طول تاریخ تاکنون سه نظام اجتماعی (کوچ‌نشینی، روستانشینی و شهرنشینی) را با اوضاع و شرایط اقتصادی، فرهنگی و سیاسی گوناگونی تجربه نموده که به سبب توانایی محدود نظام قبلی در رفع نیازها و ارضای خواسته‌های بشر، نظام اجتماعی جدید پا گرفته است. در حال حاضر زندگی عشایری و شیوه کوچ‌نشینی به‌عنوان اولین نظام اجتماعی جامعه بشری در تمامی ابعاد اقتصادی و اجتماعی خود با افول مواجه می‌باشد. از سوی دیگر زندگی عشایری به مراتب نسبت به دو نظام روستانشینی و شهرنشینی با دشواری بیشتری همراه می‌باشد که از سوی برنامه‌ریزان و متخصصان مربوطه به‌منظور ارتقای کیفیت این شیوه از زندگی راهبردهای گوناگونی ارائه گردیده است. از جمله راهبردهایی که در این زمینه ارائه و به مرحله اجرا درآمده‌اند، اسکان عشایر می‌باشد که از آغاز قرن بیستم اقدامات پر دامنه و گاه خشونت آمیزی از سوی حکومت‌ها جهت اسکان آنان اعمال شده است (شاطری و حجبی پور، 1390: 18). اسکان عشایر عبارت است از وضعیتی که عشایر کوچنده از کوچ و جابجایی که یکی از وجوه تمایز جامعه عشایری نسبت به سایر جوامع است، بنا به دلایل مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و توسعه‌ای دست کشیده و در یک مکان مشخص استقرار پیدا می‌کنند (صیدائی و دهقانی، 1390: 87).

امروزه عوامل متعددی روند زندگی کوچ‌نشینی در ایران را به چالش کشانده است. فروپاشی ساختار و نظام‌های ایلی در دهه‌های اخیر که خود ناشی از علل اجتماعی و سیاسی متعددی بوده، تخریب و کاهش روزافزون مراتع در سطح کشور چه از لحاظ کمیت و چه از لحاظ کیفیت، عدم برخورداری کودکان و جوانان عشایر از مزایای آموزش و پرورش مناسب به‌دلیل

ماهیت زندگی متحرک، فقدان برخورداری از امکانات بهداشتی و درمانی، تجاوز جامعه شهرنشین و روستانشین به ایل راه‌ها و مسیرهای کوچ سنتی عشایر و در تنگنا قرار گرفتن آن‌ها به هنگام کوچ، آسیب‌پذیری شیوه زندگی کوچ‌نشینی در مقابل حوادث و بلایای طبیعی، مقرون به صرفه نبودن شیوه دامداری به روش سنتی و مبتنی بر کوچ، عدم علاقه جوانان عشایر به ادامه زندگی کوچ‌نشینی از اهم عواملی است که امروزه جهت رفع کاستی‌های فوق‌گزینه اسکان را به جامعه عشایری کشور پیشنهاد نموده‌اند و اقدامات و برنامه‌های گسترده‌ای را در نقاط مختلف کشور در راستای اسکان عشایر به اجرا نهاده‌اند (حیاتی، 1385: 69).

لذا با توجه به شرایط خاص زندگی عشایری، همواره بحث اسکان عشایر از زمان پهلوی اول به دلایل سیاسی و امنیتی و در دوران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به‌دلیل خدمات رسانی و بالابردن سطح زندگی آن‌ها مطرح بوده است. از سال 1371 اسکان عشایر صورتی جدی‌تر به خود گرفته است. به‌طوری‌که از برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (1378-1374) با ورود در برنامه‌های کشور، دارای هدف، سیاست و برنامه‌های اجرایی شده است (مهدوی و همکاران، 1386: 2). از زمان اجرای برنامه دوم توسعه (1378-1374) تاکنون، اسکان عشایر به‌صورت مهمترین سیاست سامان‌دهی جامعه عشایری در نظر گرفته شده و حجم عمده اعتبارات عشایری کشور در همین راستا هزینه گردیده است. با توجه به اصول پایداری و توسعه همه جانبه جوامع، برای موفقیت اسکان عشایر باید تمامی ابعاد توسعه اعم از اجتماعی، اقتصادی، محیطی و کالبدی و نهادی مدنظر قرار گیرد و در فرایند اسکان به مشارکت جدی عشایر به مثابه مهمترین ضامن پایداری اسکان توجه شود (مهدوی و همکاران، 1388: 139).

2. به نظر می‌رسد ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب از وضعیت معابر و شیوه دفع آب‌های سطحی و فاضلاب های خانگی رضایت دارند.

3. به نظر می‌رسد ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب از نحوه دسترسی به خدمات زیربنایی و روبنایی در محل زندگی خود رضایت دارند.

4. به نظر می‌رسد ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در فرایند طرح اسکان مشارکت مناسبی داشته‌اند.

5. به نظر می‌رسد که طرح اسکان عشایر تلخاب بر معیشت ساکنان آن تأثیر مثبت داشته است.

6. به نظر می‌رسد طرح اسکان عشایر تلخاب در ابعادی همچون طرح جابجایی روستا، مکان‌یابی سایت و سازگاری با همسایگان توانسته است رضایت ساکنان سایت را تأمین کند.

پیشینه تحقیق

در زمینه اسکان عشایر مطالعات مختلفی صورت گرفته است که در ادامه به برخی از مهمترین آن‌ها و نتایج به دست آمده اشاره می‌شود:

شاطری و حجی‌پور (1390) در مقاله‌ای تحت عنوان "اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح‌های اسکان بر جوامع عشایری (مطالعه موردی شهرک نازدشت سریشه در استان خراسان جنوبی)" دریافته‌اند که بهره‌وری اقتصادی عشایر در قبل از اسکان بالاتر از بعد اسکان بوده است، اما با انجام اسکان، دسترسی به امکانات رفاهی نسبت به قبل از اسکان بسیار رشد داشته است (شاطری و حجی‌پور، 1390: 17).

مهدوی و همکاران (1388) در مقاله‌ای تحت عنوان "سنجش نگرش عشایر اسکان‌یافته نسبت به اسکان در استان چهارمحال و بختیاری" دریافته‌اند در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی، اسکان عشایر چندان موفقیت‌آمیز نبوده و وضعیت عشایر با از دست دادن اشتغال پایدار و

در استان ایلام نیز مثل سایر نقاط کشور طرح اسکان عشایر به شکل اجباری از زمان اجرای طرح رضاخانی تخته قاپو کردن عشایر شروع شده و تاکنون نیز با این تفاوت که اسکان عشایر در حال حاضر با رضایت خود عشایر و به شکل برنامه‌ریزی شده صورت می‌گیرد، ادامه دارد.

طرح اسکان عشایر به شکل برنامه‌ریزی شده در طول چند سال گذشته توسط مدیریت امور عشایری استان ایلام اجرایی شده است (www.roosta.org) از جمله این طرح‌ها می‌توان طرح‌های اسکان عشایر مرزدار دهلران، بلوطستان، تختان سیاخانی و تلخاب را می‌توان برشمرد (www.ashayer-ilam.ir).

هدف از تدوین این مقاله، سنجش نگرش ساکنین سایت اسکان عشایر تلخاب واقع در شهرستان بدره در استان ایلام در خصوص طرح اسکان می‌باشد. این مقاله براساس شاخص‌هایی کلی از جمله مسکن و اعتبارات اختصاصی به عشایر جهت ساخت مسکن، وضعیت کالبدی، دسترسی عشایر به خدمات، میزان مشارکت عشایر در اجرای طرح و و براساس نظرسنجی از تعداد 18 سرپرست خانوار ساکن در کانون اسکان که در محل حضور داشته و حاضر به همکاری در انجام این پژوهش شده‌اند، تدوین گردیده است.

سؤال و فرضیات تحقیق

سؤالی که سعی می‌گردد با انجام پژوهش حاضر به آن پاسخ داده شود این است که "ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص طرح مذکور چه دیدگاهی دارند؟" برای پاسخ به سؤال فوق، فرضیات زیر مورد آزمایش قرار می‌گیرند:

1. به نظر می‌رسد ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب از وضعیت مسکن خود و اعتبارات اختصاص یافته به آن‌ها جهت ساخت مسکن رضایت دارند.

وابستگی به مشاغل ناپایدار بدتر شده است. البته مقایسه وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارهای اسکان یافته در کانون‌های خودجوش و هدایتی نشان می‌دهد که وضعیت کانون‌های هدایتی از کانون‌های خودجوش بهتر است (مهدوی و همکاران، 1388: 138).

توکلی و ضیاتیوانا (1388) در مقاله‌ای تحت عنوان "پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال و بختیاری" دریافته‌اند که باوجود بهبود نسبی در برخورداری از خدمات، بسیاری از انتظارات منطقی سکنه برآورده نشده است. همچنین کاهش شدید دام به‌عنوان منبع اصلی معیشت موجب کاهش درآمد و افزایش بیکاری شده است که بازتاب آن استمرار کوچندگی، مهاجرت فصلی و گرایش به مهاجرت دائمی است. این محققین توجه به توسعه درون‌زا و پایدار منطقه و تنوع بخشی به منابع درآمد در قالب ظرفیت‌سازی توان‌های محلی و توانمندسازی عشایر اسکان یافته را به‌عنوان راهکار برون رفت معرفی کرده‌اند (توکلی و ضیاتیوانا، 1388: 53).

حیاتی (1385) در مطالعه‌ای با عنوان "تحلیلی بر پیامدها و راهکارهای برگزیده شده اسکان عشایر در ایران با نگرشی بر تجربه دشت بکان" اجرای این طرح و نتایج حاصل از آن را مورد بررسی قرار داده است. نگارنده در این تحقق پیشنهادهایی از جمله لزوم توجه به بعد نرم‌افزاری طرح‌های اسکان عشایر، اتخاذ سیاست‌های تشویق و حمایت از کانون‌های اسکان خودجوش، لزوم داشتن بینشی بلندمدت و آینده‌نگر در اجرای طرح‌های توسعه‌ای را ارائه داده است (حیاتی، 1385: 68).

در این پژوهش سعی گردیده است با بهره‌گیری از تجارب قبلی، طرح اسکان عشایر تلخاب به‌طور جامع و همه‌جانبه در ابعاد مختلف محیطی، اقتصادی و اجتماعی مورد ارزیابی قرار گیرد. همچنین در این پژوهش

مشارکت عشایر در فرایند اجرای طرح اسکان مورد ارزیابی قرار گرفته است که تاکنون در ارزیابی طرح‌های اسکان عشایر کمتر به آن‌ها پرداخته شده است. لذا این پژوهش در نوع خود، کاری بدیع و نوآورانه می‌باشد.

مبانی نظری

شناخت دقیق مبانی نظری، رویکردها و راهبردهای توسعه به مثابه پایه مطالعات می‌تواند بر کل فرایند توسعه تأثیرگذار باشد (مهدوی و همکاران، 1388: 141). با توجه به تأکید این پژوهش بر اسکان عشایر و اثرات آن، می‌توان با شناخت مبانی نظری آن، بسیاری از چالش‌ها و مسائل پیش‌رو را به خوبی تحلیل کرد. در تبیین مفهومی اسکان گروه‌های جابجا شونده، بنیان‌های نظری متعددی مدنظر قرار گرفته است. در زمینه اسکان عشایر، نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلفی مانند تغییرات اجتماعی، دیدگاه تأمین نیازهای اساسی، دیدگاه زیست محیطی و دیدگاه توسعه پایدار وجود دارد (ریاحی و همکاران، 1392: 97) که هر کدام از این دیدگاه‌ها و نظریه‌ها در مقطعی از زمان در مورد اسکان عشایر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در ادامه به اختصار به آن‌ها اشاره می‌گردد.

دیدگاه تغییرات اجتماعی

در تعریفی ساده، تغییر اجتماعی، تغییر در کمبودهای جامعه به سمت گرایش‌ها و اسلوب‌های ویژه و مخصوص است (Greenwood & Guner, 2008: 1). تغییرات اجتماعی که به‌لحاظ نظری به دو دسته نظریه‌های کلاسیک و معاصر طبقه‌بندی می‌شود، به تعبیر واگو فرایندی است که از جایگزینی کمی و کیفی پدیده‌های اجتماعی، خواه با برنامه و خواه بی‌برنامه شکل می‌گیرد. در تعریفی دیگر، تغییراتی قابل رؤیت در طول زمان است به‌گونه‌ای که موقتی و کم دوام نباشد و بر ساخت یا وظایف سازمان اجتماعی جامعه اثر گذارد و جریان آن‌را دگرگون سازد (مهدوی و

جوامع را به دو گروه سنتی و مدرن تقسیم می‌نماید. دسته اول از ویژگی‌هایی همچون بی‌سوادی، کم‌بازده بودن، بسته بودن اجتماع، خانواده‌های گسترده و ... برخوردار بوده و دسته دوم دارای ویژگی‌هایی کاملاً متضاد آن هستند که جوامع عشایری در گروه اول قرار دارند و با انجام اسکان وارد مرحله گذر از گروه اول به گروه دوم می‌شوند. فرانسیس آبراهام معتقد است فرایند نوسازی، فرایندی پیچیده و چند لایه برای توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... است. همچنین راجرز نوسازی را جریانی می‌داند که طی آن روش زندگی سنتی افراد یک جامعه به سیستمی پیچیده‌تر و از نظر تکنیکی پیشرفته‌تر و متریقی‌تر تحول می‌یابد (شاطری و حجتی‌پور، 1390: 20).

دیدگاه زیست محیطی

از دید راهبرد زیست محیطی، بشر جزئی از زیست بوم است و باید به زیست بوم به‌صورت یک کل نگریست که در آن، بین محیط و موجودات زنده پیوند متقابل وجود دارد. با توجه به محدودیت‌های توانمندی محیط زیست، با افزایش جمعیت، این محیط رو به نابودی می‌گذارد. چنانچه یک زیست بوم به نقطه غیرقابل بازگشت برسد، برنامه‌های بهبود سازی بی‌فایده و غیراقتصادی می‌شود. از این رو، باید اقدامات انسان‌ها در عرصه محیط زیست کنترل شود. با توجه به پیوند مستقیم جامعه عشایری با طبیعت، دیدگاه زیست محیطی توجه زیادی به آن دارد. براساس این دیدگاه، چرای دام‌های مازاد بر مراتع از یک سو و نبود سازی بسیاری از درختان و بوته‌ها برای سوخت از سوی دیگر، باعث نابودی محیط زیست شده است و از این رو باید عشایر اسکان یابند. در حقیقت این دیدگاه با جامعه عشایری به‌صورت محدود کننده رفتار می‌کند. از زمان ملی شدن مراتع و جنگل‌ها تاکنون، این دیدگاه زمینه

همکاران، 1388: 142). از آنجا که اسکان عشایر زمینه‌ساز تغییرات اساسی در پیوندهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و دیگر پیوندها در جامعه خواهد بود، می‌توان دیدگاه‌های تغییرات اجتماعی را از مهمترین شالوده‌های اندیشه‌های اسکان دانست. آنچه بیش از همه در مورد اسکان عشایر درست به‌نظر می‌رسد، تغییرات اجتماعی برنامه‌ریزی شده است زیرا در سال‌های اخیر، اسکان عشایر با مداخله کارگزاران دولت و با بهره‌گیری از برنامه‌های ویژه صورت می‌گیرد که این رویکرد با نظریه تغییر اجتماعی برنامه‌ریزی شده پیوندی تنگاتنگ دارد (شاطریان و همکاران، 1390: 135). انطباق زمانی این نظریه با اقدامات انجام شده در جامعه عشایر از دوره رضاخان تا برنامه چهارم توسعه در دوران پس از انقلاب که برای اسکان عشایر اهداف برنامه‌ای خاص در نظر گرفته شد، مصداق پیدا می‌کند (مهدوی و همکاران، 1388: 142).

دیدگاه تأمین نیازهای اساسی

در راهبرد تأمین نیازهای اساسی تلاش می‌شود که افراد فقیر به حداقل نیازهای خود دسترسی پیدا کنند و یا دست کم شرایطی فراهم شود که به‌موجب آن فرد فقیر تلقی نشود. این راهبرد بر بهبود زندگی روستایی‌چندان تأثیر نگذاشته و بیشتر به جلوه‌های فقر پرداخته و هر چند در مواردی توفیقاتی داشته است، اما چیزی نگذشت که برداشت‌های شک برانگیز زیادی در مورد آن مطرح شد. این دیدگاه به ویژه در سال‌های اول انقلاب اسلامی مورد توجه بوده و بسیاری از خدمات رسانی‌ها به جامعه روستایی و عشایری براساس همین دیدگاه صورت گرفته است (شاطریان و همکاران، 1390: 136).

دیدگاه نوسازی

زیربنا و قالب فکری بسیاری از نظریه‌پردازان توسعه، اندیشه نوسازی می‌باشد. نوسازی فرایندی است که

ساز بسیاری از کارهای انجام شده در زمینه اسکان عشایر بوده است (مهدوی و همکاران، 1386).

دیدگاه توسعه پایدار

راهبردی که در دهه‌های اخیر در بسیاری از جوامع بدان توجه شده و جایگزین راهبردهای دیگر توسعه شده است، راهبرد توسعه پایدار است. مفهوم توسعه پایدار از دهه 1980 به دنبال نقد نظریه‌های متعارف نوسازی به وجود آمد و عواملی همچون شناخت محیطی و تعامل میان اقتصاد، دانش، سبک معیشت و ... از مهمترین دلایل پیدایش این راهبرد به شمار می‌رود (Pugliese, 2001: 113). راهبرد توسعه پایدار تمامی ابعاد توسعه از جمله ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی را توأمان و به شکل سیستماتیک مورد توجه قرار می‌دهد.

اسکان عشایر که در سال‌های اخیر به منظور ارتقای سطح زندگی اجتماعی و اقتصادی این جامعه و حفظ محیط زیست صورت می‌گیرد، در راستای توسعه پایدار صورت گرفته است (مهدوی و همکاران، 1388: 145). در اسکان عشایر با رویکرد توسعه پایدار، تمامی ابعاد و جوانب زندگی عشایر اسکان یافته از جمله مسکن، محیط کالبدی مکان استقرار آن‌ها، معیشت عشایر و موضوعات اجتماعی و فرهنگی آن‌ها در سکونتگاه جدید مدنظر قرار می‌گیرد و همچنین توجه به مشارکت خود عشایر در فرایند اسکان نیز از دیگر موضوعات مورد نظر در اسکان با رویکرد توسعه پایدار است. بنابراین با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت که برتری این دیدگاه بر سایر دیدگاه‌ها و نظریات مرتبط با اسکان عشایر، جامع نگری و توجه به همه ابعاد و جوانب زندگی عشایر اسکان یافته می‌باشد. و اجرای طرح‌های اسکان عشایر با استفاده از این دیدگاه، با موفقیت بیشتری همراه خواهد بود.

این مقاله با استفاده از دیدگاه توسعه پایدار، سایت اسکان عشایر تلخاب را به طور جامع در ابعاد مختلف محیطی (وضعیت مسکن و معابر سایت)، اقتصادی (تأثیر اسکان بر معیشت عشایر) و اجتماعی (دسترسی عشایر به خدمات رفاهی، مشارکت و رضایتمندی عشایر) مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

روش تحقیق

این تحقیق که از نوع کاربردی است با استفاده از روش‌های توصیفی - تحلیلی تدوین می‌گردد. اطلاعات مورد نیاز این تحقیق با استفاده از روش‌های اسنادی جهت بررسی مبانی نظری و پیشینه تحقیق و روش‌های میدانی شامل پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده گردآوری می‌شوند. ابزار اصلی گردآوری اطلاعات این پژوهش، پرسشنامه‌ای است که محققین آن را با توجه به اهداف پژوهش تهیه کرده‌اند. این پرسشنامه شامل سئوالات بسته با پاسخ‌هایی در طیف لیکرت پنج مقیاسی است که روایی آن توسط تعدادی از محققین و اساتید دانشگاه و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به میزان 0/81 تأیید شده است. واحد تحلیل این پژوهش، سرپرستان خانوارها و جامعه آماری آن 18 سرپرست خانوارهای ساکن در سایت اسکان می‌باشند که در محل حضور داشته و حاضر با همکاری در اجرای این طرح بوده‌اند. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات از آزمون t تک نمونه‌ای در نرم‌افزار SPSS استفاده می‌گردد.

شناخت اجمالی سایت اسکان عشایر تلخاب

سایت اسکان عشایر تلخاب از توابع دهستان دوستان بخش مرکزی شهرستان بدره در استان ایلام می‌باشد (تصویر شماره 1) طبق بررسی‌های صورت گرفته عشایر اسکان یافته در این سایت که در گذشته بین محدوده سایت فعلی به عنوان منطقه بیلاقی و مناطق گرمسیری

یافته‌های تحلیلی

بررسی وضعیت مسکن و اعتبارات اختصاص یافته به این بخش و آزمون فرضیه اول

در زمینه مسکن عشایر اسکان یافته، شاخص‌هایی به شرح جدول شماره 2 مورد مطالعه قرار گرفته است. براساس مطالعات صورت گرفته، عشایر در زمینه مناسب بودن مساحت زمین‌های واگذاری جهت ساخت و ساز متناسب با نیاز آن‌ها نظرات متفاوتی داشته‌اند. به شکلی که 33/3 درصد آن‌ها گزینه کم، 27/8 درصد گزینه متوسط و 38/9 درصد بقیه نیز گزینه زیاد را انتخاب کرده‌اند. همچنین در زمینه رعایت سرانه مساحت واحد مسکونی، بیشتر پاسخگویان گزینه‌های متوسط و زیاد را انتخاب نموده‌اند.

براساس بررسی‌های صورت گرفته، عشایر اسکان یافته از نحوه و فرایند پرداخت اعتبارات مسکن و میزان آن رضایت چندانی نداشته‌اند، اما از میزان سود تسهیلات و نحوه بازپرداخت آن و همچنین عملکرد ناظر ساختمانی اعلام رضایت بالایی نموده‌اند.

نتایج مطالعات این بخش از تحقیق با استفاده از آماره t، دیدگاه عشایر اسکان یافته را در خصوص شاخص‌های بخش مسکن و اعتبارات تخصیص یافته جهت ساخت مسکن، بیش از حد متوسط ارزیابی نموده است (جدول شماره 3). بنابراین فرضیه اول این پژوهش تأیید می‌گردد.

همچنین جهت امورات بهداشتی و درمانی به روستای پاکل گراب از توابع شهرستان ایلام و یا شهر بدره مراجعه می‌نمایند.

طبق بررسی‌های صورت گرفته عشایر اسکان یافته در این سایت، براساس مالکیت عرفی آن‌ها بر مراتع بین 2-6 هکتار زمین دیم و بین 150-50 رأس دام دارند. دامپروری نیمه صنعتی نیز از جمله فرصت‌های جدید شغلی برای عشایر اسکان یافته در این سایت می‌باشد.

یافته‌های تحقیق و آزمون فرضیات

یافته‌های جمعیت شناختی

یافته‌های توصیفی این پژوهش نشان می‌دهد که 88/9 درصد سرپرستان خانوارها مرد و 11/1 درصد زن هستند. از نظر سنی 16/7 درصد سرپرستان دارای سن پایین تر از 40 سال، 50 درصد دارای سن 40-60 سال و 33/3 درصد دارای سن بالاتر از 60 سال هستند. از نظر سواد 83/3 درصد سرپرستان خانوارها بی‌سواد و 16/7 درصد دارای سواد هستند که از نظر مدرک تحصیلی تمامی آن‌ها زیر دیپلم می‌باشند. همچنین از نظر شغلی نیز 5/6 درصد عشایر صرفاً به کشاورزی، 11/1 درصد صرفاً به دامداری، 77/8 درصد به کشاورزی و دامداری به صورت توأمان و 5/5 درصد بقیه نیز به مشاغل آزاد اشتغال دارند.

وضعیت شغلی سرپرست خانوارها به درصد			وضعیت سرپرست خانوارها از نظر سواد به درصد		نسبت سنی سرپرست خانوارها به درصد			نسبت جنسی سرپرست خانوارها به درصد		سایت	
مشاغل آزاد	کشاورزی و دامداری	دامداری	کشاورزی	بی‌سواد	باسواد	60+	40-60	40-	زن		مرد
5/5	77/8	11/1	5/6	16/7	83/3	33/3	50	16/7	11/1	88/9	تلخاب

ج 1. مشخصات جمعیت شناختی سایت تلخاب. محاسبات نگارنده.

نگرش عشایر اسکان یافته					شاخص ها
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
0	38/9	27/8	33/3	0	تناسب زمین های واگذاری جهت ساخت و ساز با نیاز عشایر
0	38/9	44/4	11/1	5/6	رعایت سرانه استاندارد در واحد مسکونی با تعداد افراد خانوارهای عشایری
0	11/2	33/3	44/4	11/1	میزان رضایت از نحوه و فرایند پرداخت اعتبارات مسکن (از زمان تشکیل پرونده تا پرداخت وام)
5/6	66/6	22/2	5/6	0	میزان رضایت از عملکرد ناظر ساختمانی در امر نظارت بر ساخت و ساز
0	5/6	27/8	61	5/6	میزان تطابق اعتبارات بانکی با هزینه ساخت واحد مسکونی
0	72/2	22/2	5/6	0	میزان مناسب بودن سود اعتبارات بانکی
5/6	49/9	38/9	5/6	0	تناسب نحوه قسط بندی و بازپرداخت تسهیلات با توانایی مالی عشایر

ج 2. سنجش نگرش ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص شاخص های مسکن و اعتبارات. منبع: مطالعات میدانی.

مؤلفه	آماره T	میانگین	سطح معناداری	Test value (حد متوسط)
مسکن و اعتبارات	1/189	21/94	0/251	21

ج 3. ارزیابی دیدگاه ساکنان سایت اسکان تلخاب در خصوص شاخص های بخش مسکن و اعتبارات تخصیصی به این بخش.

مناسب دانسته اند. پاسخ عشایر در این خصوص نشان دهنده عملکرد مناسب بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در این خصوص است. نتایج مطالعات این بخش از تحقیق با استفاده از آماره t، دیدگاه عشایر اسکان یافته در خصوص وضعیت کالبدی سایت اسکان تلخاب را بالاتر از حد متوسط ارزیابی نموده است (جدول شماره 5) لذا فرضیه دوم این پژوهش تأیید می گردد.

بررسی وضعیت شبکه معابر، دفع آب های سطحی و فاضلاب و آزمون فرضیه دوم در زمینه شبکه معابر و دفع آب های سطحی و فاضلاب، نگرش عشایر اسکان یافته به شرح جدول شماره 4 مورد بررسی قرار گرفت. بررسی های لازم در این بخش نشان می دهد که عشایر اسکان یافته وضعیت معابر اصلی و فرعی سایت، نحوه دفع آب های سطحی و فاضلاب های خانگی را

نگرش عشایر اسکان یافته					شاخص
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
0	5/6	5/7	50	38/9	مناسب بودن وضعیت معابر اصلی روستا
5/6	0	5/6	44/4	44/4	مناسب بودن وضعیت معابر فرعی روستا
0	0	16/7	50	33/3	مناسب بودن وضعیت دفع آب های سطحی و کانال کثی روستا
0	0	11/1	61/1	27/8	مناسب بودن نحوه دفع فاضلاب های خانگی

ج 4. سنجش نگرش ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص شبکه معابر و دفع آب های سطحی و فاضلاب. منبع: مطالعات میدانی.

مؤلفه	آماره T	میانگین	سطح معناداری	Test value (حد متوسط)
مسکن و اعتبارات	7/413	16/778	0/000	12

ج 5. ارزیابی دیدگاه ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص وضعیت کالبدی سایت.

سهولت دسترسی عشایر اسکان یافته به خدمات زیر بنایی و روبنایی و آزمون فرضیه سوم

براساس اطلاعات موجود در جدول شماره 6، عشایر اسکان یافته تلخاب، از نحوه برق رسانی به سایت و دسترسی آن‌ها به جاده ارتباطی اصلی اعلام رضایت نموده‌اند، اما از وضعیت سایت از نظر آب شرب و دسترسی به امکانات بهداشتی درمانی، خدمات ارتباطی، فضاهای مذهبی و ورزشی و اماکن تجاری اعلام رضایت نموده‌اند. در زمینه دسترسی به اماکن آموزشی نیز می‌توان گفت با توجه به اینکه حدود 60 درصد پاسخگویان گزینه‌های کم و متوسط را انتخاب کرده‌اند، از این حیث نیز رضایت نداشته‌اند. لازم به ذکر است بیشتر پاسخگویان، عدم دسترسی مناسب دانش آموزان به فضاهای آموزشی در مقاطع راهنمایی و بالاتر را دلیل عدم رضایت خود اعلام نموده‌اند.

اما در مجموع نتایج مطالعات این بخش از تحقیق با استفاده از آماره t، دیدگاه ساکنان سایت را در خصوص وضعیت دسترسی به خدمات زیربنایی و روبنایی

پایین تر از حد متوسط ارزیابی نموده است. (جدول شماره 7) لذا فرضیه سوم این پژوهش رد می‌گردد.

بررسی میزان مشارکت عشایر اسکان یافته در اجرای طرح اسکان و آزمون فرضیه چهارم

مشارکت بهره‌برداران در پروژه‌های توسعه و عمرانی نقش حائز اهمیتی در موفقیت پروژه‌ها دارد. زیرا مشارکت منجر به همکاری آنان در اجرای پروژه‌ها می‌گردد و پروژه سریع‌تر و با کارآمدی بهتری انجام می‌گیرد. لذا در این پژوهش به بررسی وضعیت مشارکت عشایر در طرح اسکان تلخاب می‌پردازیم. به استناد مطالعات صورت گرفته و نتایج جدول شماره 8، عشایر اسکان یافته سایت تلخاب، مشارکت بالایی در فرایند اسکان داشته‌اند.

همچنین نتایج مطالعات این بخش از تحقیق با استفاده از آماره t، دیدگاه عشایر اسکان یافته تلخاب را در خصوص میزان مشارکت آنان در فرایند اجرای طرح اسکان، بالاتر از حد متوسط ارزیابی نموده است. (جدول شماره 9) بنابراین فرضیه چهارم این پژوهش تأیید می‌گردد.

اماکن تجاری	اماکن آموزشی	اماکن مذهبی	اماکن ورزشی	بهداشت و درمان	جاده اصلی	تلفن	برق	آب	
61/1	0	100	100	5/6	0	0	0	38/9	خیلی کم
33/3	44/4	0	0	61/1	0	55/6	0	38/9	کم
5/6	16/7	0	0	33/3	11/1	22/2	0	16/6	متوسط
0	33/3	0	0	0	83/3	22/2	61/1	5/6	زیاد
0	5/6	0	0	0	5/6	0	38/9	0	خیلی زیاد

ج 6. ارزیابی دیدگاه ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص وضعیت کالبدی سایت. منبع: مطالعات میدانی.

مؤلفه	آماره T	میانگین	سطح معناداری	Test value (حد متوسط)
مسکن و اعتبارات	-6/185	21/61	0/000	27

ج 7. ارزیابی دیدگاه ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص دسترسی به خدمات در سایت.

شاخص	نگرش عشایر اسکان یافته				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
میزان مشارکت عشایر در مکان‌یابی سایت اسکان	5/6	5/6	16/7	61	11/1
میزان مشارکت عشایر در تعیین میزان زمین واگذاری به عشایر	0	16/6	38/9	38/9	5/6
میزان مشارکت عشایر در زمینه نحوه تقسیم قطعات زمین	0	11/1	16/7	61/1	11/1
توجه به نظر اهالی در اولویت بندی فعالیت‌های عمرانی سایت	0	16/7	27/8	55/5	0

ج 8. سنجش میزان مشارکت عشایر در طرح اسکان تلخاب. منبع: مطالعات میدانی.

مؤلفه	آماره T	میانگین	سطح معناداری	Test value (حد متوسط)
مسکن و اعتبارات	3/346	14/11	0/004	12

ج 9. ارزیابی دیدگاه ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص میزان مشارکت عشایر در اجرای طرح اسکان.

نتایج مطالعات این بخش از تحقیق با استفاده از آماره t ، دیدگاه عشایر اسکان یافته در خصوص تأثیر اجرای طرح اسکان بر معیشت آنان را اندکی پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی نموده است (جدول شماره 11). لذا با وجود تأثیرگذاری اجرای طرح بر بهبود تولیدات کشاورزی و دامی، به دلیل عدم ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای عشایر و تأثیرگذاری این شاخص بر این مبحث، فرضیه پنجم این پژوهش رد می‌گردد.

بررسی تأثیر اسکان عشایر بر معیشت عشایر اسکان یافته و آزمون فرضیه پنجم

در رابطه با سنجش میزان تأثیر اسکان عشایر بر معیشت عشایر اسکان یافته سه شاخص مورد بررسی قرار گرفته است (جدول شماره 10). نتایج مطالعات نشان‌دهنده تأثیر مثبت اسکان بر کشاورزی و دامداری اسکان‌یافتگان می‌باشد. اما اسکان نتوانسته است به میزان قابل توجه فرصت‌های شغلی جدید را برای آنان فراهم نماید.

شاخص	نگرش عشایر اسکان یافته				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
میزان تأثیر اسکان عشایر بر ترویج تولید محصولات کشاورزی	0	16/7	33/3	50	0
میزان تأثیر مثبت اسکان عشایر بر بهبود تولیدات دامی	0	11/1	38/9	38/9	11/1
میزان فرصت‌های شغلی ایجاد شده برای عشایر پس از اسکان	27/8	38/9	27/8	5/6	0

ج 10. سنجش دیدگاه عشایر اسکان یافته در خصوص تأثیر طرح اسکان بر معیشت آنان. منبع: مطالعات میدانی.

مؤلفه	آماره T	میانگین	سطح معناداری	Test value (حد متوسط)
مسکن و اعتبارات	-1/22	8/94	0/904	9

ج 11. ارزیابی دیدگاه ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص تأثیر طرح اسکان بر معیشت آنان.

بررسی شاخص‌های مربوط به رضایتمندی عشایر و آزمون فرضیه ششم

در رابطه با سنجش میزان رضایتمندی عشایر در سایت اسکان 5 شاخص به شرح جدول شماره 12 دیدگاه عشایر اسکان یافته را مورد سنجش قرار داده است. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که اسکان عشایر در سایت تلخاب باعث بالا رفتن انگیزه ماندگاری در سایت شده است و بنابراین می‌توان گفت که اجرای طرح اسکان توانسته است جلوی مهاجرت عشایر به

مناطق شهری را بگیرد. همچنین نتایج مطالعات نشان‌دهنده رضایت بالای عشایر اسکان یافته از طرح اسکان، مکان انتخاب شده، سازگاری با همسایگان و همچنین بالا بودن میزان آسایش و راحتی در سایت اسکان می‌باشد.

نتایج مطالعات این بخش از تحقیق با استفاده از آماره t ، میزان رضایت عشایر از سایت اسکان تلخاب را بالاتر از حد متوسط مورد ارزیابی قرار داده است (جدول شماره 13). لذا فرضیه ششم این پژوهش تأیید می‌گردد.

نگرش عشایر اسکان یافته					
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
0	0	22/2	66/7	11/1	میزان افزایش انگیزه ماندگاری پس از سکونت در سایت اسکان
0	0	16/7	66/7	16/7	میزان رضایتمندی از طرح اسکان عشایر
0	0	0	44/4	55/6	میزان رضایتمندی و سازگاری با همسایگان در سایت اسکان
0	0	5/6	50	44/4	میزان احساس آسایش و راحتی عشایر در سایت اسکان
0	0	16/7	72/2	11/1	میزان رضایتمندی از مکان انتخاب شده برای سایت اسکان

ج 12. سنجش میزان رضایتمندی ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب. منبع: مطالعات میدانی.

مؤلفه	آماره T	میانگین	سطح معناداری	Test value (حد متوسط)
مسکن و اعتبارات	11/985	20/7778	0/000	15

ج 13. ارزیابی دیدگاه ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب در خصوص میزان رضایتمندی آن‌ها از سایت اسکان.

نتیجه

به‌عمل آورند، حداکثر رضایتمندی را برای آن‌ها برآورده نمایند. همانطور که در بالا اشاره گردید این پژوهش با هدف سنجش نگرش ساکنان سایت اسکان عشایر تلخاب از توابع شهرستان بدره در استان ایلام در خصوص اسکان آن‌ها با تأکید بر شاخص‌های فوق‌الذکر تدوین گردیده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که طرح اسکان

در طرح‌های اسکان عشایر مسائل زیادی از جمله مسکن، وضعیت کالبدی سایت، دسترسی عشایر به خدمات مختلف و معیشت آنان باید با حساسیت فراوان مورد توجه قرار گیرد. در ضمن در اجرای طرح‌های اسکان عشایر بایستی گروه‌های هدف را در تمام مراحل اسکان، از جمله برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت مشارکت داد تا ضمن اینکه در اجرای طرح نهایت همکاری را

7. تقسیط و نحوه بازپرداخت وامها متناسب با توان مالی متقاضیان؛

8. برنامه ریزی جهت دسترسی مناسب گروه‌های هدف به خدمات زیربنایی و روبنایی.

ب) راهکارهای مربوط به سایت تلخاب

1. آسفالت معابر اصلی و فرعی سایت بنا به مطالبه ساکنان سایت در این خصوص؛

2. احداث سالن ورزشی جهت استفاده جوانان در محلی که به راحتی در دسترس جوانان روستا باشد؛

3. احداث مسجد در سایت؛

4. استقرار واحدهای تجاری مورد نیاز در سایت؛

5. تعویض منبع تأمین آب شرب سایت با توجه به احتمال تداوم خشکسالی و عدم جاری شدن آب در چشمه تأمین کننده آب سایت؛

6. برنامه ریزی جهت دسترسی مناسب ساکنان سایت به خدمات بهداشتی - درمانی؛

7. برنامه ریزی جهت ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در سایت اسکان.

فهرست منابع

- توکلی، جعفر؛ ضیاءتوانا، محمدحسن. (1388)، پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه روستا و توسعه، سال 12، شماره 1، صص 62-32.

- حیاتی، داریوش. (1385)، تحلیلی بر پیامدها و راهکارهای گزیده شده اسکان عشایر در ایران با نگرشی بر تجربه دشت بکان فارس، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره اول، شماره 1، صص 99-67.

- ریاحی، وحید؛ احمدی، راشد؛ عزمی، آئیژ. (1392)، بررسی نقش طرح‌های اسکان در توسعه اقتصادی و اجتماعی عشایر، مطالعه موردی: کانون‌های اسکان استان کهگیلویه و بویراحمد، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره 28، تهران. صص 112-95.

- سایت معاونت برنامه ریزی استانداری ایلام.

عشایر تلخاب در حالت کلی توانسته است رضایت عشایر را تأمین کند و عشایر با دید مثبت به آن نگاه می‌کنند. اما از پاره‌ای جهات ابراز داشته‌اند که اقدامات لازم در سایت اسکان به شکل مناسب انجام نگرفته است. با توجه به موارد فوق الذکر بایستی به این نکته اشاره نمود که در طرح‌های اسکان عشایر، با توجه به ظرفیت موضوع، لازم است که ابتدا طرح را در تمام زوایا مورد بررسی قرار داده، یک نقشه راه برای اجرای طرح ترسیم و براساس آن، طرح را اجرایی نمود تا اجرای طرح‌ها در زمینه‌های مختلف بتوانند رضایت جامعه هدف را تأمین نمایند و طرح براساس الگوی توسعه همه جانبه و پایدار اجرایی گردد.

ارائه راهکارها

با استناد به اطلاعات ارائه شده و با توجه نتایج مطالعات صورت گرفته، راهکارهایی به دو صورت کلی جهت اجرا در طرح‌های مشابه و خاص در رابطه با رفع کاستی‌های سایت اسکان مورد مطالعه ارائه می‌شود.

الف) راهکارهای کلی

1. آماده‌سازی سایت از جمله معابر، کانال‌ها و سیستم دفع فاضلاب و مهیا نمودن خدماتی از جمله برق و آب قبل از اسکان؛

2. توجه به مشارکت گروه‌های هدف در فرایند انجام کار؛

3. رعایت تناسب زمین‌های واگذاری به گروه‌های هدف با نیازها و شغل آن‌ها؛

4. توجه به معیشت گروه‌های هدف در طرح‌های اسکان؛

5. افزایش اعتبارات بانکی ساخت مسکن متناسب با هزینه ساخت یک واحد مسکونی؛

6. تسهیل در فرایند پرداخت اعتبارات از جمله پرونده‌سازی، معرفی ضامن و غیره؛

- شاطری، مفید و حجی پور، محمد. (1390)، اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح‌های اسکان بر جوامع عشایری (مطالعه موردی شهرک نازدشت سریشه در استان خراسان جنوبی)، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره دوم، صص 17-29.

- شاطریان، محسن؛ گنجی پور، محمود؛ اشنویی، امیر. (1390)، تبیین پیامدهای فضایی احداث شهرک‌های عشایری برای روستاهای پیرامونی: مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان کوه‌رنگ، فصلنامه روستا و توسعه، سال 14، شماره 3، 133-150.

- صیدائی، سیداسکندر؛ دهقانی، امین. (1390)، برنامه‌ریزی زیست بوم‌های عشایری، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان. اصفهان.

- مدیریت امور عشایری استان ایلام، واحد مطالعات.

- مهدوی، مسعود؛ رضایی، پژمان؛ قدیری معصوم، مجتبی. (1386)، روستاهای برآمده از اسکان عشایر و چالش‌های آن، فصلنامه روستا و توسعه، سال 10، شماره 1، 41-61.

- مهدوی، مسعود؛ رضایی، پژمان؛ خانی، فضیله. (1388)، سنجش نگرش عشایر اسکان یافته نسبت به اسکان در استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه روستا و توسعه، سال 12، شماره 3، 41-62.

- Pugliese, Patrizia (2001): Organic farming and sustainable rural development: a multifaceted and promising convergence. *Sociologia Ruralis*, Vol.41, No.1.

- Greenwood, Jeremy & Guner, Nezih (2008): Social Change, Discussion Paper NO.3485, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor.

- www.ashayer-ilam.ir.

- www.roosta.org.